

ЕКОЛОГІЧНА ДЕГРАДАЦІЯ ПРИРОДНОГО ДОВКІЛЛЯ

Миколаївський державний аграрний університет

У статті проаналізована існуюча екологічна ситуація у природному середовищі України та її вплив на розвиток національної економіки.

Ключові слова: екологічні проблеми, деградація, природне довкілля, техногенне навантаження.

Поширена в українському політикумі думка, що спершу слід досягти економічного зростання, а вже потім вирішувати екологічні проблеми, є хибною, оскільки екологічні проблеми стає гальмом соціально-економічного розвитку України. Внаслідок такого мислення Україна перетворюється на сировинний придаток, світовий смітник відходів, місце для небезпечних технологій і товарів. Глобальна екологічна криза стимулювала роботу економічної думки в напрямі пошуку шляхів гармонізації відносин суспільства і природи. Серед науковців, які досліджують цю тематику, слід відзначити таких, як В. Голян, В. Папп, Ю. Самойленко, В. Андрейцев, С. Дорогунцов, Т. Маглакелідзе, О. Ральчук, О. Балацький, В. Лук'янихін, В. Паронджанов та ін.

Сучасна світова екологічна криза є наслідком функціонування фундаментальних механізмів глобальної соціально-економічної системи, надзвичайно великих можливостей розвитку технологій виробництва і водночас обмеженості традиційних принципів використання природних ресурсів, що призвело до порушення еволюційної єдності розвитку суспільства та біосфери як єдиної, реальної можливості їх спільного сутнісного буття [3].

Не зважаючи на всезагальну зацікавленість у забезпеченні гідного екологічного майбутнього наступним поколінням, деградація природного довкілля відбувалася у всіх без винятку країнах внаслідок антропогенного впливу. З позицій сучасної глобалізації та безпеки світового розвитку динаміка екологічної деградації викликає загальнолюдську занепокоєність.

Нині в Україні техногенне навантаження на навколишнє середовище дещо пом'якшилося, проте екологічна ситуація у природному довкіллі все ще залишається досить складною (табл. 1).

Таблиця 1

**Основні показники техногенного навантаження
на природне довкілля України [1]**

Показники	2009р.	2010р.	2011р.
Викиди забруднюючих речовин у повітря, тис. т	6442,9	6678,0	6877,3
Викиди діоксину вуглецю, млн т	185,2	198,2	236,0
Скидання забруднених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти, млн м ³	1766	1744	1612
Їх частка у загальному водовідведенні, %	24,0	21,4	20,0
Утворення відходів I-III класів небезпеки, тис. т	1203,3	1659,8	1434,5
Частка відходів, розміщених у спеціально відведених місцях чи об'єктах, %	27,1	18,5	9,7
Поточні витрати на охорону навколишнього природного середовища, млн грн	11073,5	13128,0	12039,7

В цілому антропогенне та техногенне навантаження на навколишнє природне середовище в кілька разів перевищує відповідні показники у розвинутих країнах світу. Протягом 2011 року в повітряний басейн, водні та земельні ресурси країни потрапило 11,3 млн тонн небезпечних забруднювальних речовин, з яких 57% припадає на шкідливі викиди в атмосферу, 40% – у поверхневі водойми, 3% – на небезпечні відходи, якими забруднюються земельні ресурси. В атмосферу надійшло 6,9 млн т забруднюючих речовин від стаціонарних та пересувних джерел забруднення. У розрахунку на 1 км² території країни припадає 11,4 т викинутих в атмосферу забруднюючих речовин, а на 1 особу – 147 кг. Близько 62% небезпечних речовин припало на стаціонарні джерела забруднення промислових підприємств (рис. 1).

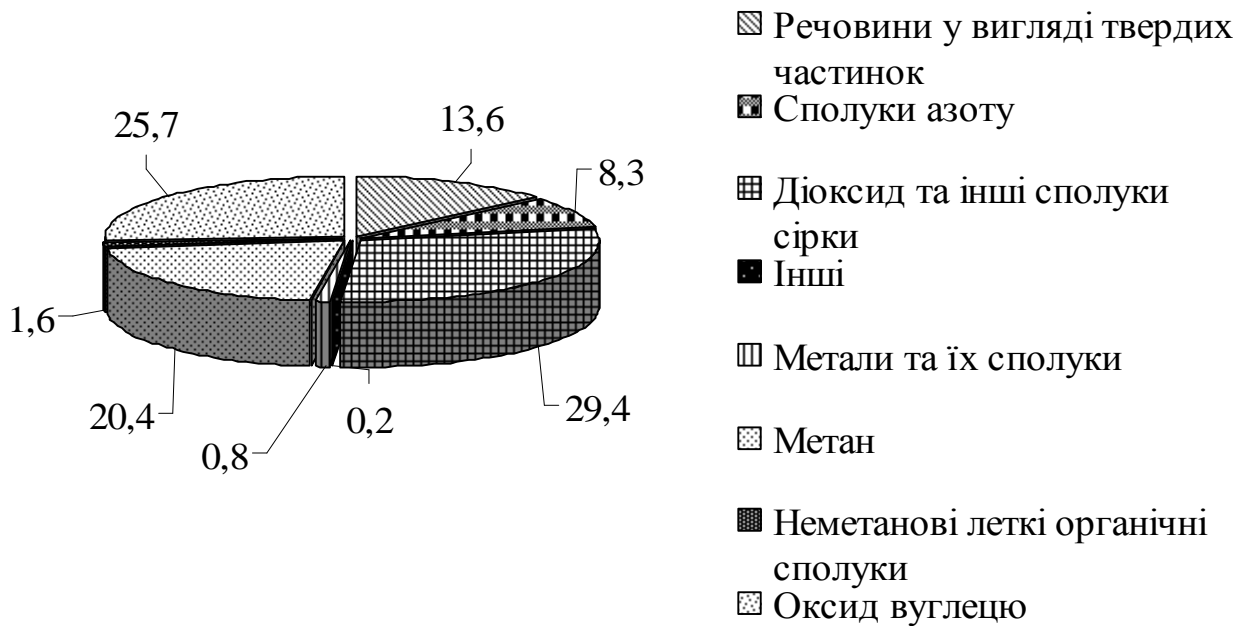

Рис. 1. Структура викидів забруднюючих речовин в атмосферу від стаціонарних джерел забруднення у 2011 році, %

Від них в атмосферу надійшло 4,4 млн т забруднюючих речовин, що на 0,4 млн т більше, ніж у 2009 році. Щільність викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря останнім часом становить понад 130 кілограмів на кожного мешканця України, що в кілька разів перевищує цей показник у розвинутих країнах світу. Основними забруднювачами повітря в країні є підприємства – виробники електроенергії, газу та води, підприємства переробної та добувної промисловості. З метою охорони атмосферного повітря та клімату підприємства здійснили 486 заходів, на які було витрачено 587,4 млн грн. Упровадження природоохоронних заходів сприяло зменшенню надходжень забруднюючих речовин у повітряний басейн на 79,5 тис. тон.

За даними Держводаагенства у 2011 р. із природних об'єктів було забрано 14,7 млрд м³ води (13,8 млрд м³ прісної та 0,9 млрд м³ морської), що на 1,2 % більше порівняно з 2009 р. Водокористувачами в країні спожито 10,1 млрд м³ води, що на 0,6 млрд м³ більше порівняно з 2009 р. Значна частина водних об'єктів втратила природну чистоту, порушена їх здатність до самоочищення. У більшості областях обсяг скидання забруднених вод у річки перевищує обсяг природного стоку. Протягом 2011 р. у водойми скинуто 1,6 млрд м³ забруднених стоків, або 20% від загального водовідведення у поверхневі водні

об'єкти, що на 154 млн м³ менше, ніж у 2009 р. Водні об'єкти забруднені сполуками важких металів, азоту, сульфатами, нафтопродуктами і фенолами. Витрати свіжої води на одиницю випущеної продукції в Україні перевищують аналогічні показники у Франції в 2,5 рази, Німеччині та Великобританії – у 4,3 рази. На початок 2011 р. земельний фонд України склав 60,4 млн га, значна частка земельної площі (68,9%) – це сільгоспугіддя, у структурі яких 78,1% припадає на рілля. Сільськогосподарська освоєність території досягла 72%, а ступінь розораності земельної площі – 56%. Найбільші забруднення ґрунтів виявлені у ґрунтах Полтави. Досить високий вміст свинцю, цинку зафіксовано у ґрунтах міст Маріуполь, Костянтинівка (Донецька область).

На підприємствах країни протягом 2011 році утворилось 1,4 млн т відходів I-III класів небезпеки, що на 0,2 млн т більше порівняно з 2009 роком (рис. 2).

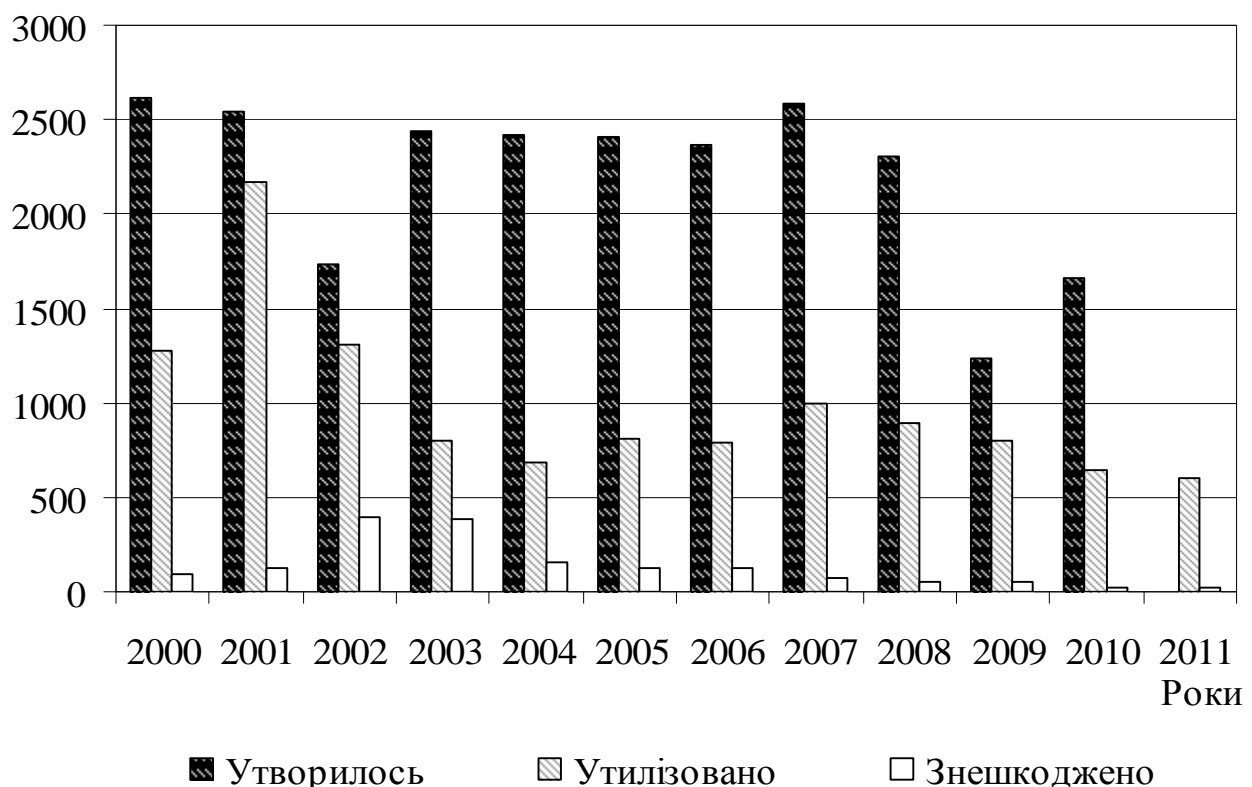

Рис. 2. Динаміка основних показників утворення та поводження з відходами I-III класів небезпеки в Україні, тис. т

Понад 80% зменшення обсягів утворення відходів припало на три регіони країни: Донецьку (453,8 тис. т). Запорізьку (304,9 тис. т), Полтавську (119,4 тис.

т) області, що пов'язано із значним скороченням промислового виробництва на окремих підприємствах.

На сьогоднішній день у державі накопичено понад 35 млрд т відходів, 17 відсотків її території зазнає підтоплення та понад 18 відсотків вражено інтенсивною ерозією. В Україні найвищий в Європі рівень розораності земель, споживання водних ресурсів, вирубування лісів. Близько 15 відсотків території України з населенням понад 10 млн перебуває у критичному екологічному стані. Внаслідок цього тривалість життя в Україні становить у середньому близько 66 років (у Швеції - 80, у Польщі - 74 роки). Значною мірою це зумовлено антропогенним навантаженням на навколишнє природне середовище, зокрема його забрудненням підприємствами головним чином гірничо-видобувної, металургійної, хімічної промисловості, енергетичного сектору.

Наша економічна система лишається екологічно несприятливою. Україна посідає одне з перших місць у світі за рівнем споживання природних благ – енергії, води, корисних копалин – на одиницю ВВП. І хоча ВВП країни має тенденцію до зростання, ресурсомісткість вихідного національного продукту в 3 рази перевищує світовий рівень, а на одиницю ВВП витрачається майже тонна природних ресурсів, тоді як у США – 3 кг. Загальне енергоспоживання на одиницю ВВП в Україні в 1,8 разів більше, ніж в Росії, в 3,5 разів більше, ніж в Польщі, в 8,3 разів вище, ніж у розвинутих країнах Європи, причому за останні 20 років енергомісткість одиниці ВВП України збільшилась майже вдвічі [2,3].

При цьому, незважаючи на скорочення виробництва за останні десять років відбулось збільшення питомої ваги викидів і скидів забруднюючих речовин у навколишнє середовище на одиницю виробленої продукції. Наприклад, в розрахунку на одиницю ВВП зросли у 3,6 рази обсяги скидання стічних вод комунального господарства. Таким чином, реалії розвитку національної економіки свідчать про фактичне домінування моделі «ростоманії» над моделлю екологозберігаючого, гуманного поступу.

За даними Мінприроди, середньорічні втрати ВВП внаслідок погіршення стану довкілля сягають 10-15%, а за оцінками Міжнародного інституту менеджменту навколишнього середовища (Швейцарія), рівень екологічного збитку в Україні складає не менше, ніж 15-20% ВВП, і є одним з найвищих у світі [3].

На нашу думку, надійних передумов сталого зростання економіки України поки не існує, їх ще треба створити. Нині орієнтація України на самопідтримуючий, сталий, екологізбалансований розвиток є скоріш політичною доктриною, ніж реальним напрямом функціонування національного господарства. Якщо й надалі практично ігноруватиметься пріоритет соціальних, екологічних проблем і не проводитиметься активна екологічна політика при вирішенні державних і загальноекономічних завдань, то це неминуче призведе до поглиблення економічної кризи та подальшої кризи і подальшої дестабілізації розвитку України.

Література:

1. Державна служба статистики України [сайт] : статистична інформація. — Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
2. Самойленко Ю. Екологічна безпека як пріоритет національної безпеки України / Ю. Самойленко // Зелений світ. — № 84 (247) від 21.10.2010р.— Режим доступу: www.zelenysvit.org.ua.
3. Папп В. В. Структурна трансформація економіки України у контексті євроінтеграційних процесів / В. В. Папп // Регіональна економіка. — 2008. — № 1(47). — С. 23—31.